

بسم الله الرحمن الرحيم

تبریز در دوره رضاشاه

(مروری بر وضعیت فرهنگی، اجتماعی تبریز در دوره پهلوی اول)

محمدرضا علی زاده

سرشناسه

قلی‌زاده، محرم، ۱۳۶۳-

gholizade, maharam

عنوان و نام پدیدآور : تبریز در دوره رضاشاه: مروری بر وضعیت فرهنگی و اجتماعی تبریز در دوره پهلوی اول / محرم قلی‌زاده.

مشخصات نشر : تبریز: آذر توران، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری : ۲۰۴ ص.؛ جدول: ۵/۱۴/۲۱ س.م.

شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۶۰۶۳-۱۹-۷

وضعیت فهرست نویسی : فیبا

عنوان دیگر : مروری بر وضعیت فرهنگی و اجتماعی تبریز در دوره پهلوی اول.

موضوع : ایران -- تاریخ -- پهلوی، ۱۳۰۴ - ۱۳۲۰

موضوع : Iran -- History -- Pahlavi, 1925 - 1941

موضوع : تبریز -- زندگی فرهنگی -- ۱۳۰۴-۱۳۲۰

موضوع : Tabriz (Iran) -- Intellectual life -- 1925-۱۹۴۱

موضوع : تبریز -- اوضاع اجتماعی

موضوع : Tabriz (Iran) -- Social conditions

رده بندی کنگره : DSR ۱۴۸۸/ت۲۸ق/۱۳۲۷

رده بندی دیویی : ۵۵۰.۸۲

شماره کتابشناسی ملی : ۵۵۰۱۰۷

تبریز در دوره رضاشاه

محرم قلی‌زاده

ناشر / آذر توران - اهلی

تیراژ ۱۰۰۰ ج/قطع / رقعی

تعداد صفحه / ۲۰۴ / چاپ اول ۱۳۹۸

دیری / ۲۵۰۰۰ تومان

شابک / ۹۷۸-۶۲۲-۶۰۶۳-۱۹-۷

مرکز فروش: تبریز- مابین سه راه طالقانی و تربیت

مجمع تجاری استاد شهریار طبقه زیر همکف پلاک ۴۶

تلفن: ۳۵۵۴۷۵۱۰

مقدمه..... ۷

فصل اول:..... ۹

سیاستهای دولت رضاشاه..... ۹

در عرصه فرهنگی تبریز..... ۹

بخش اول: رابطه دولت و فرهنگ در دوره مشروطه..... ۱۱

بخش دوم: دوره رضاشاه..... ۱۵

۱-۱. بررسی کار آمدن رضاشاه و ماهیت حکومت وی..... ۱۵

۲- بنیادهای فکری سیاستهای فرهنگی رضاشاه..... ۱۶

الف: تبلیغ و تقویت احساسات ناسیونالیستی؛..... ۱۸

ب) سره گرایی؛..... ۲۲

ج) سیاستهای مبتنی بر استبداد اقوام..... ۲۴

د) تبلیغات در جهت نهادینه کردن کشف حجاب..... ۲۷

هـ) مبارزه علیه اندیشه های سوسیالیستی و کمونیستی..... ۲۹

بخش سوم: نهادها و کارگزاریهای فرهنگی دولتی..... ۳۲

۱. اداره معارف..... ۳۳

۲- شورای ایالتی معارف..... ۳۵

۳- شعبه استانی سازمان پرورش افکار..... ۳۷

فصل دوم:..... ۴۱

وضعیت آموزش..... ۴۱

و پرورش در تبریز..... ۴۱

بخش اول: رابطه دولت و تعلیم و تربیت در دوره رضاشاه..... ۴۳

بخش دوم: محتوای متون درسی و آموزشی..... ۴۶

بخش سوم: استحاله قومی و فرهنگی بوسیله تعلیم و تربیت..... ۵۱

بخش چهارم: فوق برنامه های مدارس..... ۵۵

۶۶	بخش پنجم: وضعیت کمی تعلیم و تربیت در تبریز و نقش سیاستهای رسمی در آن
۷۲	۵-۲. آموزش و پرورش دختران
۸۰	۵-۳. آموزش و پرورش اجباری بزرگسالان
۸۳	فصل سوم:
۸۳	وضعیت ادبیات و محافل ادبی
۸۵	وضعیت ادبیات و محافل ادبی
۸۵	بخش اول: وضعیت عمومی ادبیات در دوره رضاشاه
۹۰	بخش دوم: شعرای تبریز و آثار آنها
۱۲۶	بخش سوم: سیر سیاستهای دولت بر محتوای آثار منظوم
۱۳۲	بخش چهارم: سبک عرصه های ادبی
۱۳۵	۴-۲. انجمن ادبی تبریز
۱۳۹	فصل چهارم:
۱۳۹	تئاتر
۱۴۱	بخش اول: تئاتر تبریز و آذربایجان از آغاز تا سلطنت رضاشاه
۱۴۹	بخش دوم: تئاتر تبریز در دوره رضاشاه
۱۶۱	بخش سوم: بررسی محتوایی نمایشهای صحنه ای
۱۷۲	بخش چهارم: تئاتر در خدمت استحاله قومی
۱۷۷	بخش پنجم: مبارزه با عقاید «اشتراکی»
۱۷۹	بخش ششم: نمایش در مدارس
۱۸۳	حاصل تقابل دولت رضا شاه و مردم تبریز
۱۸۹	منابع و مآخذ
۲۰۲	منابع غیر فارسی:
۲۰۳	منابع لاتین:

مقدمه

استقرار سلسله اتابکان ترکمن ایلدنگز در آذربایجان، نخستین فرصتهای ترقی را مقارن با انحطاط سلجوقیان بزرگ، برای شهر تبریز فراهم کرد. این شهر نه تنها با استفاده از موقعیت ممتاز جغرافیایی خویش (از جمله، واقع شدن در مسیر جاده ابریشم) تحت تاثیر یورش مغول به زانو ننشست؛ به قول پروفیسور کابل جادو حتی تا مقام مهمترین مرکز فرهنگی میان شرق و غرب ارتقاء یافت. از همین زمان رونق فرهنگی و موقعیت عالی تجاری و سیاسی تبریز به شخصیت اصلی آن شهر، تبدیل شد و در دوره سلسله‌های بعدی (جلائریان، تیموریان، آق‌قویونلوها، قراقویونلوها و صفویان) نیز تداوم یافت. تجربه نوسانهای سیاسی متوالی در دوره سلسله‌های افشاریه و زندیه، فیروزه جهان اسلام را از عرصه تاریخ به ورطه فراموشی نینداخت؛ چراکه، انتخاب آذربایجان به عنوان مقر ولایت و اعطای لقب **دارالسلطنه** به تبریز در عصر قاجاریه، احیای برتری سیاسی، اقتصادی و فرهنگی آن را در پی داشت.

احراز چنین جایگاه و پیشینه‌ای موجب شد تا در دوره پهلوی اول، تبریز شدیداً مورد توجه سیاستهای فرهنگی حکومت قرار بگیرد. در دوره رضاشاه، از یک سو تمرکزگرایی، غرب‌گرایی، اسلام ستیزی، یکسان سازی فرهنگی، و ترویج و تبلیغ شاه‌پرستی و ناسیونالیسم افراطی محور برنامه‌ها و سیاستهای حکومت را شکل می‌داد و از سوی دیگر، آذربایجان

- و تبریز که هنوز به عنوان مهمترین شهر آن ایالت مطرح بود - در حال انتقال و تسری دادن ویژگیهای فرهنگی و ادبی بومی خویش، به قرن چهاردهم شمسی بود. بنابراین، فعالیت بخش دولتی، که تعارض آن در برخی جنبه‌ها با ویژگیهای فرهنگی منطقه اجتناب‌ناپذیر می‌نمود، در حیات فرهنگی تبریز گسترده شد و دوره جدیدی در تاریخ این شهر رقم خورد. در کتاب حاضر تلاش می‌شود تا ضمن تاکید بر بازشناسی ابعاد تاثیرگذاری سیاستهای فرهنگی حکومت رضاشاه، نمایی مستند از وضعیت فرهنگی تبریز آن در دهه (۱۳۰۴-۱۳۱۰ شمسی) ارائه شود.

لازم به ذکر است که به گسترده‌گی و تنوع فوق العاده مقوله فرهنگ و نیز وجود محدودیتهای معالعاتی، در این تحقیق از میان شاخه‌ها و حوزه‌های مختلف، تنها سه حوزه اصلی فرهنگ، یعنی آموزش و پرورش، ادبیات و تئاتر مورد مطالعه قرار گرفته است. گسترده‌گی کمی جامعه درگیر (تولید کننده و مصرف کننده فرهنگی) حوزه های آموزش و پرورش، ادبیات و تئاتر، و همچنین توجه ویژه حکومت به سیاستگذاری در این سه حوزه، به عنوان دو علت مهم برای این انتخاب، مطرح می‌باشد. در همین اساس، در فصل نخست به شناخت و بررسی سیاستهای فرهنگی حکومت، و در سه فصل آتی به ترتیب اهمیت، به بررسی وضعیت آموزش و پرورش، ادبیات و تئاتر تبریز پرداخته شده که در ضمن هر کدام از این فصول، مطالعه تاثیر سیاستهای حکومت بر سه حوزه مذکور، مورد توجه بوده است.